

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ПРЕДМЕТ ПОПАДИЋ против СРБИЈЕ

(Представка број 7833/12)

ПРЕСУДА

Члан 8 • Породични живот • Позитивне обавезе • Пропуст власти да поступи са дужном пажњом у брачном спору у оквиру којег је подносилац представке тражио проширење права на контакт са својим малолетним сином, чиме би се омогућио контакт са дететом у виду ноћења и током празника • Дуготрајан судски поступак • Пропуст да се размотре легитимни интереси подносиоца представке у погледу развијања његове везе са сопственим дететом и дугорочни интереси потоњег са истим учинком • Упркос редовном контакту и повољном решавању спора, на квалитет и квантитет контакта утицао је недостатак контакта у виду ноћења и током празника у дужем временском периоду

СТРАЗБУР

20. септембар 2022. године

Ова пресуда ће постати правоснажна у околностима утврђеним у члану 44. став 2. Конвенције. Она може бити предмет редакцијских измена.

У предмету Попадић против Србије,

Европски суд за људска права (Друго одељење), на заседању Већа у саставу:

Jon Fridrik Kjolbro, председник,

Carlo Ranzoni,

Egidijus Kūris,

Branko Lubarda,

Gilberto Felici,

Saadet Yüksel,

Diana Sârcu, судије,

и Hasan Bakırcı, секретар одељења,

Имајући у виду:

представку против Републике Србије (број 7833/12) поднету Суду према члану 34. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: „Конвенција”) од стране српског држављанина, г. Саше Попадића (у даљем тексту: „подносилац представке”), дана 26. децембра 2011. године;

одлуку да се о представи обавести Влада Републике Србије (у даљем тексту: „Влада”) дана 14. јануара 2014. године;

Запажања страна у спору;

Након већања на затвореној седници одржаној 30. августа 2022. године,

Доноси следећу пресуду, која је усвојена тог дана:

УВОД

1. Овај случај се односи на наводно прекомерну дужину трајања брачног поступка која је подносиоца представке онемогућила да у потпуности врши своју родитељску дужност према свом сину, а која обухвата и контакте током празника и ноћења, без навођења релевантних и довољних разлога за ограничавање његових права на контакт током трајања поступка.

ЧИЊЕНИЦЕ

2. Подносилац представке је рођен 1973. године и живи у Новом Саду. Првобитно га је заступао г. М. Драгићевић, адвокат из Суботице, а потом гђа Д. Васковић, адвокат из истог града.

3. Владу је заступала гђа В. Родић, њен заступник пред Европским судом за људска права у релевантно време.

4. Чињенице предмета се могу сумирати на следећи начин.

I. ПОЗАДИНА ПРЕДМЕТА

5. Подносилац представке има сина С.П., који је рођен у фебруару 2003. године, из брака са Н.Ј. Породица је живела заједно у породичној кући Н.Ј. у Крушевцу до 31. октобра 2004. године, када се подносилац представке преселио у кућу својих родитеља у свом родном граду, Новом Саду, на удаљености од око 300 km од Крушевца, и тамо се запослио као стоматолог. Њихов син, који је тада имао годину дана и девет месеци, остао је да живи са мајком, која је радила у својој стоматолошкој ординацији у Крушевцу.

6. Подносилац представке и Н.Ј. су успоставили договор након развода којим је подносиоцу представке било дозвољено да виђа свог сина једном недељно, било у суботу или недељу, у периоду између 10.30 и 15.30 часова у Крушевцу, али нису могли да постигну споразум око ноћења детета ни у том граду нити у Новом Саду.

7. У јануару 2005. године, подносилац представке се обратио Центру за социјални рад Крушевац за помоћ када је у питању успостављање његових права на контакт са сином, и затражио је да му се у вези са тим одобри привремена мера две недеље касније. Као резултат законодавних измена које су наступиле 2005. године, надлежност за одлучивање о предметним питањима је пренета са социјалних служби на правосудје.

II. БРАЧНИ СПОР И РЕЛЕВАНТНЕ ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ

8. Подносилац представке је 8. марта 2005. године поднео парничну тужбу Општинском суду у Крушевцу, тражећи развод брака и проширена права на приступ сопственом сину, који је у то време имао две године и месец дана. Он је изричито признао, као што је раније договорено, да би било боље да С.П. остане да живи са својом мајком с обзиром на његов врло млад узраст, а такође је понудио и да плаћа издржавање детета. Он је даље навео да је дете виђао у периоду од неколико сати сваког викенда у Крушевцу, према договору који је постигнут између њега и Н.Ј. (у даљем тексту: „тужена”). Међутим, пошто је тужена била против ноћења и путовања детета у Нови Сад, подносилац представке је поднео захтев суду да му се дозволи (i) да сваког месеца води сина на недељу дана у Нови Сад, како би могао да проводи време са њим и његовом бабом и дедом, (ii) да проведе са њим један дан током три преостала викенда у Крушевцу, и (iii) да заједно проведу петнаест дана током летњег и зимског распуста. Предложио је да тужена притом може да посети дете када год је оно са њим.

9. Дана 19. априла 2005. године, Општински суд је туженој проследио тужбу на одговор. У свом писменом одговору од 23. маја 2005. године, тужена је оспорила само захтев подносиоца представке за проширена права на контакт са дететом. Она је такође обавестила суд да је 16. марта покренула још један брачни спор, не знајући притом да је то учинио и подносилац представке.

10. Подносилац представке је 7. јуна 2005. године затражио од суда да убрза поступак и закаже прво рочиште што је пре могуће.

11. Судски покушај мирења у брачном спору путем медијације, који је одржан 22. септембра 2005. године, није био успешан.

12. На рочишту за медијацију 13. октобра 2005. године, које је било заказано са намером да се постигне споразумно решење у оквиру предметног случаја, стране у спору су објасниле да су се договориле о свему осим о времену које дете треба да проведе са подносиоцем представке. Суд је кратко закључио да је покушај мирења пропао, након чега је случај проследио новом судском већу на разматрање. Такође је одбио парничну тужбу тужене на основу литиспенденције (*lis pendens*).

13. На првом претресном рочишту одржаном 7. новембра 2005. године, ново судско веће је отпочело поступак из почетка и прихватило иницијативу подносиоца представке да затражи вештачење о спорним правима на контакт са дететом. Суд је такође затражио информацију од локалног Центра за социјални рад Крушевац о томе да ли су њихови вештачи успоставили контакт са странама у спору, како би очували контакт између подносиоца представке и његовог сина.

14. Подносилац представке је 16. новембра 2005. године обавестио суд да је унапред платио трошкове и издатке за ангажовање стручног психолога и предложио неколико задатака које вештак треба да изврши, попут процене родитељских способности страна у спору и њихових животних услова. Он је навео да је дете развило емоционалну везу са његовом породицом упркос удаљености на којој су живели једно од другог. Такође је навео да дете, које је живело само са мајком и бабом, није одрастало у присуству мушких чланова породице који су живели у његовом домаћинству у Новом Саду, те да је то полако утицало на његово правилно психолошко сазревање.

15. Центар за социјални рад Крушевац је 14. децембра 2005. године потврдио да су његови запослени били у контакту са странама у спору на иницијативу подносиоца представке, уз констатацију да је успостављен образац контакта између детета и оца сваког викенда и да се једино неслагање између страна у спору односило на ноћење детета и његово путовање једном месечно у очев родни град.

16. С.Б., клинички психолог из Центра за социјални рад Крушевац, у свом извештају од 28. децембра 2005. године, који је такође представила на рочишту 31. маја 2006. године, констатује да је подносилац представке био веома мотивисан и да је способан да има честе и квалитетне контакте са својим сином, који се нормално развијао и осећао задовољно и вољено упркос раздвојености родитеља. Она је даље приметила да контакт између њих никада није прекинут, да су развили емоционалну везу и да је контакт текао без сметњи и без икакве кризе одвајања. С друге стране, мајка је била главни старатељ и дете је са њом имало јаку емоционалну и друштвену везу, као и рутине у погледу спавања и других навика. Имајући у виду ове налазе и млад узраст детета, психолог је саветовао веома честе целодневне контакте између подносиоца представке и његовог сина суботом или недељом три викенда месечно, али само спорадична ноћења од највише два дана узастопно четвртог викенда која би се одвијала недалеко од дететовог пребивалишта, због могуће кризе одвајања у случају дужег одвајања од мајке. На крају, она је навела да ће одлука о ноћењу ван родног града детета зависити од конкретних околности сваког случаја, и није могла да предвиди када би тачно дете могло бити спремно за такав боравак у предметном случају, али да, генерално гледано, периоди прилагођавања на промене, посебно у повољним околностима какве су постојале у предметном случају, обично трају око годину дана. Стога би се шира права приступа за подносиоца представке могла сматрати одговарајућим након годину дана предложеног режима прилагођавања, с обзиром на то да би дете ионако требало постепено да се одваја од мајке након треће године живота.

17. Подносилац представке је 23. јануара 2006. године поднео одређене примедбе на налазе вештака и затражио да исти буде саслушан пред судом.

18. Вештак није могао да присуствује рочишту заказаном за 13. фебруар 2006. године због других обавеза. На том врло кратком рочишту, суд је позвао подносиоца представке да пружи детаљне информације о свом доприносу за издржавање детета, а тужену да у писаној форми поднесе своје примедбе на вештачење, ако их има. Подносилац представке је 20. фебруара доставио тражене информације. Што се тиче права на контакт, он је такође изменио своју првобитну парничну тужбу од 8. марта 2005. године (види став 8. горе), подносећи захтев суду да му се дозволи да одведе сина у родни град на један викенд месечно уместо целе недеље. Он је поновио да тужена притом може да посети дете када год је оно са њим.

19. Два рочишта заказана за 24. март и 19. април 2006. године одложена су због других обавеза председавајућег судије и немогућности вештака да присуствује услед одређених здравствених проблема.

20. На рочишту одржаном 31. маја 2006. године, суд је први пут саслушао стране у спору и вештака С.Б. Тужена је потврдила да је „након контакта са оцем дете било задовољно, [да је] контакт текао без проблема, [и да дете] није показивало никакве потешкоће када је одвојено од једног или другог родитеља”. На предлог тужене, суд је одлучио да затражи још једно вештачење од Р.Р., дечијег неуролога, о учесталости, врсти и трајању контакта између подносиоца представке и његовог сина, узимајући у обзир узраст и психичку зрелост детета.

21. Наредна два рочишта, заказана за 20. јун и 24. јули 2006. године, одложена су из процесних разлога, односно због кратког рока за одређивање новог вештака након исплате накнада, као и због тога што суд није обезбедио присуство судија поротника за породична питања како се то захтева новим одредбама домаћег породичног закона на снази (видети став 63. у наставку).

22. У међувремену, други вештакиња Р.Р. је поднела своје вештачење дана 18. јула 2006. године. Она је саветовала да не буде било какав контакт између детета и подносиоца представке у смислу ноћења детета код оца без присуства мајке, било у Крушевцу или Новом Саду. Према мишљењу вештакиња, научни модел постепеног одвајања детета од мајке након навршене треће године живота детета је застарео. Чак и да су родитељи живели заједно, треба поштовати одлуку детета које је већ напунило три године да настави да спава са својом мајком. У анализи односа детета и родитеља уопште, она није саветовала никакав притисак на дете да се одвоји од мајке у смислу ноћења док не наврши шест година, осим уколико дете то не жели и не затражи. Што се предметног случаја тиче, она је препоручила да би у најбољем интересу детета било да настави да негује своје уобичајене животне навике и да се, у случају његовог одвајања од мајке, то чини само на кратак временски период, у опуштеној атмосфери, без притиска, стрепње и незадовољства, при чему би дете провело неколико сати дневно са подносиоцем представке сваког викенда. Дете је могло да преспава код оца уколико би то желело и тражило, али не пре него што напуни шест година. Није било потребно да дете преноћи код оца, даље од његове куће и кревета, како би се оно и његов отац зближили. Постоји много других и бољих начина за зближавање, попут проналажења заједничких тема, интересовања за дете, активног слушања и играња са њим. Ноћење детета ван куће и његовог кревета без присуства мајке могло би, према речима вештакиње, да створи ризик од стрепње и осећаја панике, јер је дете имало рутину да спава у присуству мајке.

Дете је у време састављања вештачења имало три и по године.

23. Подносилац представке је 4. августа 2006. године уложио снажан приговор на налаз вештака и затражио од суда да поништи именоване вештака у предметном случају.

Такође је поднео молбу за доношење привремене мере у погледу његових права на контакт како би избегао врсте и распоред контакта између њега и детета које тужена једнострано намеће до окончања брачног спора који већ предуго траје (види став 27. у наставку).

24. Поступак је настављен пред новим председавајућим судијом и претресним већем. На кратком петнаестоминутном рочишту од 16. августа 2006. године, подносилац представке је затражио изузеће другог вештака и затражио од суда да затражи супервештачење од Института за ментално здравље у Београду. Међутим, на иницијативу тужене, суд је наложио двојици вештака, С.Б. и Р.Р., да у року од десет дана покушају да усагласе своје опречне налазе.

25. Вештаци су то на крају и учинили месец и по дана касније, 5. октобра 2006. године, подносећи вештачење на једној страници. Позивајући се на различита мишљења о томе да ли дете треба да буде одвојено од мајке како би викендом проводило одређено време са оцем, вештаци су препоручили да се отпочне са дневним

контактом између оца и детета у трајању од само девет сати (од 9 до 18 часова), три суботе месечно, без икаквог ноћења или путовања детета у Нови Сад. У свом кратком образложењу, два вештака су се уопштено позвала на „најновија научна сазнања” која имплицирају да би

„било у најбољем интересу детета (с обзиром на специфичне психолошке карактеристике, навике и уобичајене животне аранжмане детета који пружају осећај примарне безбедности и основу за будући здрав свеукупни развој) да се драстично не нарушава већ успостављена психичка равнотежа и стабилност коју дете има са мајком тиме што би се одобрило ноћење детета код оца и двадесетчетворочасовна одвојеност од мајке. У супротном, постоји опасност од појаве штетних емоционалних реакција код детета попут стрепње, страха или чак панике, што може трајно негативно утицати на његов будући психички (емоционални и социјални) развој. Уопштено говорећи, узраст од шест година се може узети као старосна доб у којој се може претпоставити да би се такво раздвајање могло постићи, [што би уједно представљало и тренутак] за даљи проширени контакт са оцем.”

26. На следећем десетоминутном рочишту одржаном 11. октобра 2006. године, суд је разменио аргументе страна у спору: подносилац представке је изјавио да није добио копију последњег извештаја вештака, али је уложио приговор на налазе вештака и поновио свој захтев од 16. августа 2006. године за вештачење које би обавио Институт за ментално здравље у Београду (види став 24. горе).

А. Прва привремена мера о правима на (дневни) контакт подносиоца представке са дететом

27. У међувремену, 4. августа 2006. године, подносилац представке је затражио од суда да изда привремену меру (а) да му се дозволи приступ детету три суботе месечно, у периоду од 9 до 19 часова, у Крушевцу, и (б) да са дететом проведе период од суботе од 17 часова до недеље до 18 часова за преостали викенд у месецу, са правом да дете, по свом нахођењу, одведе са собом у Нови Сад.

28. Суд је 1. септембра 2006. године донео привремену меру, наводећи да подносилац представке треба да има право да проведе неко време са својим дететом, јер је то у интересу детета и јер би се, у супротном, родитељски однос могао погоршати и утицати на дете. Суд је свео унапред договорене контакте између подносиоца представке и његовог сина на десет сати сваке друге суботе, јер би родитељи требали да буду равноправни по питању контакта, те би туженој стога остале друге две суботе које би проводила са дететом. Даље је навео да у оквиру своје привремене мере неће одлучивати о преосталим захтевима подносиоца представке у вези са ноћењем детета, с обзиром на то да је овај аспект права на контакт подносиоца представке управо био предмет главног спора између страна.

29. Након накнадне жалбе подносиоца представке од 18. септембра, Окружни суд је 14. новембра 2006. године укинуо део привремене мере којим одбија да одлучи о ноћењу детета и наложио првостепеном суду да изда привремену меру и у вези са тим питањем.

30. Суд је на крају пропустио да одлучи о захтеву за доношење привремене мере, упркос томе што је подносилац представке два пута тражио да се процес одлучивања убрза, већ је уместо тога наставио главни поступак и донео пресуду 13. јуна 2007. године (види став 36. доле).

В. Наставак поступка одлучивања о дневним посетама и ноћењима детета по првој привременој мери

31. Следеће рочиште заказано за 24. јануар 2007. године је одложено јер се ниједна од страна у спору, нити њихови заступници, нису појавили на суду, иако су наводно били уредно позвани.

32. Дана 7. фебруара 2007. године суд је поново саслушао стране у спору, које су поновиле своје претходне захтеве и изјаве. Подносилац представке је довео у питање недостатак ноћења детета код њега, с обзиром на чињеницу да су редовне дневне посете текле без проблема. Тужена је била против ноћења детета, укључујући и у Новом Саду, с обзиром на очеву наводну незрелост и чињеницу да мало дете не би требало да путује тако далеко и да дете није то захтевало само, као и због његових навика у погледу спавања. Суд је затворио поступак прикупљања доказа и најавио да ће стране у спору бити обавештене о исходу предмета.

33. Месец и по дана касније, 20. марта 2007. године, суд је вратио предмет на одлучивање и заказао ново рочиште за 9. мај. Он је затражио од Центара за социјални рад Нови Сад и Крушевац да до потоњег датума (9. маја) доставе своја мишљења и сугестије о правима на контакт са дететом подносиоца представке.

34. Центар за социјални рад Нови Сад обавио је разговор са подносиоцем представке 20. априла 2007. године, а суд је добио његов синтетизовани извештај две недеље касније, тј. 4. маја 2007. године. Фокусирајући се на родитељску компетенцију подносиоца представке испитану различитим методолошким алатима, у извештају је утврђено да он живи у веома комфорној кући у Новом Саду, да показује веома високу и аутентичну родитељску мотивацију и одговорност за развој детета, као и да жели да унапреди родитељску сарадњу. Упркос удаљености на којој су живели једно од другог, он је одржавао контакт са својим сином и желео је да га повећа што је више могуће. Центар је препоручио следећи распоред контаката: сваког другог викенда од петка од 17 часова до недеље до 20 часова, као и десет и двадесет дана током зимског и летњег распуста.

35. Суд је одложио рочиште заказано за 9. мај 2007. године пошто није примио други извештај. После подсећања, суд је 29. маја 2007. године примио извештај Центра за социјални рад Крушевац. Након саслушања страна у спору, Центар је констатовао високу мотивисаност, одговорност и компетентност подносиоца представке, као и међусобну позитивну наклоност између њега и детета, коју је препознала и тужена. Имајући у виду своје налазе, препоручио је повећање права на контакт са дететом подносиоца представке у циљу оптималног задовољења потреба, права и интересовања детета, и омогућавање подносиоцу представке да целе викенде, као и део распуста, проводи са сином у Крушевцу и/или Новом Саду.

36. Након рочишта одржаног 13. јуна 2007. године, суд је затворио главни поступак и након тога (i) раскинуо брак између подносиоца представке и тужене, и (ii) доделио старатељство над дететом туженој (тј. поверио децу на негу, старање и васпитавање мајци),

(iii) наложио подносиоцу представке да плаћа 30% од свог прихода на име издржавања детета

(iv) донео пресуду о његовим правима на контакт са дететом, (v) по кратком поступку одбио захтев подносиоца представке за контакт са дететом током периода распуста и (vi) одбио захтев подносиоца представке за накнаду трошкова и издатака.

Што се тиче права на контакт са дететом (iv), суд је, на предлог Центра за социјални рад Крушевац, одлучио да се подносиоцу представке омогући да сваког првог викенда у месецу, тј. у периоду од петка од 18 часова до недеље до 20 часова, води свог сина у Нови Сад, да са дететом проводи трећи викенд у Крушевцу у периоду од суботе од 9 часова до недеље до 20 часова, и да га виђа четврте недеље у том граду у периоду између 9 и 19 часова. Суд је пружио синтетизоване извештаје, уз напомену да су они углавном засновани на претпоставкама без конкретних примера, али да ни у једном извештају није забележена никаква штета нити проблем за наставак контакта између подносиоца представке и његовог сина.

Коначно, суд је у једној изреци одбио као неоправдан захтев подносиоца представке да проведе време са дететом за време распуста, сматрајући да треба одложити дуже одвајање детета од мајке од досуђеног, узимајући у обзир вештачење, дететов узраст и његов одговарајући однос са оцем који је још увек у развоју.

37. Пресуда је странама у спору уручена 27. јула 2007. године.

38. Део првостепене пресуде о разводу брака и досуди искључивог старатељства је постао правоснажан, али су се на преостали део пресуде жалиле обе стране у спору 2. августа 2007. године.

39. Окружни суд је 4. октобра 2007. године укинуо део пресуде који се односи на контакте подносиоца представке са дететом током распуста и трошкове и издатке, смањио износ издржавања детета и потврдио остатак пресуде, укључујући и пресуду у вези са правима на контакт са дететом подносиоца представке.

У погледу контакта са дететом током распуста, жалбени суд је констатовао да нижи суд није успео да утврди и оцени релевантне чињенице, те да стога није могао да утврди да ли је закон правилно примењен или не. Он је вратио тај део предмета на поновно разматрање и наложио суду да тражи додатно вештачење узимајући у обзир могућности подносиоца представке, његов успешан контакт са дететом, као и чињеницу да је период адаптације од годину дана, који се помиње у првом вештачењу, већ прошао (види став 16. горе).

Пресуда је странама у спору уручена 29. октобра 2007. године. У међувремену, Општински суд је наставио са испитивањем молбе подносиоца представке у вези са контактом са дететом током распуста (види ставове 43–56. у наставку).

40. Тужена је 2. новембра 2007. године уложила жалбу у погледу правног питања против пресуде од 4. октобра 2007. године, са изузећем укинутог дела.

41. Након рочишта, суд је одлучио о даљој молби за доношење привремене мере о контакту са дететом током распуста (види став 46. у наставку), и најавио своју намеру да пошаље списе предмета Врховном суду 26. децембра 2007. године, који је требало да испита жалбу тужене о правним питањима у вези са потврђеним и преиначеним деловима пресуде од 4. октобра 2007. године (види став 39. горе). Чини се, међутим, да Врховни суд то није учинио све до почетка августа 2008. године (види став 52. у наставку).

42. Општински суд је 12. децембра 2008. године примио главни спис предмета од Врховног суда, заједно са његовом одлуком од 15. октобра 2008. године којом је одбијена жалба тужене о правним питањима.

С. Наставак главног поступка у вези са захтевом за контакт са дететом током распуста и повезаним привременим мерама

43. У складу са упутством Окружног суда (види став 39. горе), Општински суд је 18. октобра 2007. године наложио Центру за социјални рад Крушевац да поднесе додатни извештај о правима на контакт са дететом подносиоца представке током школског распуста.

44. Подносилац представке је 31. октобра 2007. године тражио доношење привремене мере у вези са контактом са његовим сином током предстојећег зимског распуста.

45. Центар за социјални рад Крушевац је 24. децембра 2007. године, након што је саслушао стране у спору и констатовао њихово неслагање по том питању, изјавио да би било могуће, и у најбољем интересу детета, да дете проведе десет, односно петнаест дана са подносиоцем представке током летњег, односно зимског распуста. Центар је навео постојање редовног контакта између подносиоца представке и његовог сина, укључујући ноћење детета, афирмативно изражавање тужене о њиховој међусобној вези, развојне карактеристике детета и спремност подносиоца представке да препозна, прати и реагује на потребе детета, укључујући и скраћење боравка уколико је потребно.

46. Након врло кратког рочишта 26. децембра 2007. године, Општински суд је истог дана одбио молбу подносиоца представке за доношење привремене мере. Суд је утврдио да непоправљива штета не би наступила по подносиоца представке и његовог сина уколико зимски распуст не би провели заједно, с обзиром на доделу права подносиоцу представке на редовне контакте са дететом пресудом од 13. јуна 2007. године (види став 36. горе).

47. Подносилац представке је 25. фебруара 2008. године уложио жалбу на одбијање да се изда привремена мера и такође, с обзиром на закаснелу одлуку о његовој молби у вези зимског распуста, тражио је да проведе петнаест дана летњег распуста са својим сином.

48. Окружни суд је 23. маја 2008. године укинуо одлуку од 26. децембра 2007. године јер је нижи суд дао двосмислену изјаву уместо да оцени доказе пред собом, укључујући вештачење (види став 45. горе), и пружи правилно образложење. Такав пропуст представљао је битну повреду парничног поступка и спречио је виши суд да испита релевантна правна питања. Окружни суд је такође упутио првостепени суд да, уместо да одлучује о молбама за доношење привремене мере, одмах одлучи о основаности захтева за контакт са дететом током распуста, с обзиром на то да је прикупио све потребне доказе.

49. Подносилац представке је 26. јуна 2008. године обавестио Општински суд да му другостепена одлука није уручена, али да је сазнао за њен исход. Он је поновио своју молбу за доношење привремене мере у вези са предстојећим летњим распустом, и затражио убрзање поступка.

50. Дана 7. јула 2008. године, суд је подносиоцу представке одобрио привремену меру да последњих десет дана летњег распуста проведе са својим сином. Подносилац представке је примио ову привремену меру 31. јула 2008. године, и чини се да је она извршена 20. августа.

51. Подносилац представке је 4. августа 2008. године поново затражио убрзање поступка.

52. Чини се да је спис предмета послат Врховном суду тек 11. августа 2008. године, како би исти испитао жалбу тужене о правним питањима од 2. новембра 2007. године у вези са потврђеним и преиначеним деловима пресуде

од 4. октобра 2007. године (види став 41. горе). Као што је наведено у ставу 42. горе, Општински суд је 12. децембра 2008. године примио главни спис предмета од Врховног суда, заједно са његовом одлуком којом је одбијена жалба тужене о правним питањима.

53. У молби од 24. децембра 2008. године, подносилац представке је затражио од суда да донесе привремену меру којом би му се омогућило да проведе недељу дана (период од 24–31. јануара 2009. године) са својим сином у оближњим планинама.

54. Дана 13. јануара 2009. године, рочиште је поново отпочело услед измена при судском већу. Општински суд је накнадно одобрио затражену привремену меру, позивајући се на извештај Центра од 24. децембра 2007. године (види став 45. горе), упутства Округног суда из одлуке од 23. маја 2008. године (види став 48. горе) и резервацију путовања од стране подносиоца представке. Чини се да је мера спроведена како је одобрена. Тужена је уложила жалбу, али изгледа да жалба није уручена подносиоцу представке све до 3. фебруара 2009. године.

55. Округни суд у Крушевцу је 26. јануара 2009. године укинуо привремену меру по жалби, с обзиром на то да првостепени суд није утврдио све релевантне чињенице, укључујући распоред зимског распуста деце предшколског узраста, као и недостатак доказа у списима предмета да је подносилац представке заиста направио резервацију.

Међутим, суд је, позивајући се на своје раније враћање предмета на поновно разматрање (види став 48. горе), нашао да је „неприхватљиво да, упркос хитном карактеру спора и законској обавези да се оконча након највише два рочишта, првостепени суд још увек није донео одлуку по питању контакта током распуста”. Суд је додао да првостепени суд треба да донесе мериторну одлуку што је пре могуће, уместо да се бави привременим мерама када су поднете молбе.

56. Дана 3. фебруара 2009. године, након што су стране у спору постигле заједнички договор и након одржаног рочишта, суд је донео одлуку у којој је навео да је подносиоцу представке дозвољено да проведе са својим сином: (i) дан након рођендана његовог сина, (ii) славу коју слави подносилац представке 20. јануара у периоду између 9.00 и 20.00 часова у Новом Саду, (iii) десет дана током зимског распуста после Божића, (iv) петнаест дана током летњег распуста и (v) сваку новогодишњу ноћ између 31. децембра и 2. јануара. Суд је такође утврдио да свака страна у спору треба да сноси своје трошкове. Пресуда је постала правоснажна и извршна истог дана када је изречена, с обзиром на то да су стране у спору на том рочишту одустале од права на жалбу, осим у погледу трошкова.

D. Наставак главног поступка у погледу трошкова

57. Након накнадне жалбе подносиоца представке која се тиче искључиво трошкова, Округни суд је 30. априла 2009. године потврдио првостепену пресуду. Ова одлука је уручена подносиоцу представке четири месеца касније, тј. 29. августа 2009. године.

58. Дана 5. новембра 2009. године, Врховни суд је одбио накнадну жалбу подносиоца представке у вези са трошковима као недозвољену. Ова одлука је уручена подносиоцу представке дана 26. фебруара 2010. године.

III. УСТАВНА ЖАЛБА

59. У својој накнадно поднесеној уставној жалби од 24. јуна 2009. године, са изменама и допунама од 14. јуна 2011. године, подносилац представке се притуживао да га је тада дуготрајан поступак, који је још увек у току, лишио продуженог контакта са сином, а нарочито права на његово ноћење код подносиоца представке у периоду од две и по године, као и контакта са сином током распуста у периоду од готово четири године. Тврдио је да нема разлога да поступак, који је још увек у току, траје толико дуго, односно више од четири године, и посебно навео да није имао приступ свом детету ни након доношења привремене мере по том питању у периоду од две и по године. Позивајући се на члан 32. Устава, на различита одуговлачења поступка и своје захтеве за његово убрзање, он је затражио признање повреде, убрзање поступка и повраћај трошкова.

60. Уставни суд је 2. новембра 2011. године одбио уставну жалбу подносиоца представке. Суд је, након детаљног представљања чињеница и домаћег права, утврдио да укупан период од четири године и једанаест и по месеци сам по себи није представљао питање у погледу права на суђење у разумном року. Затим је испитао релевантне критеријуме на следећи начин:

(i) иако се признаје његов изузетан значај по подносиоца представке, предмет, који је разматран на три нивоа надлежности, је био посебно сложен, јер је захтевао доношење одлуке о неколико брачних питања, неколико вештачења које је требало доставити у ту сврху као и различита документа, укључујући и документацију о материјалном стању страна у спору; (ii) подносилац представке је допринео кашњењу у одређеној мери тиме што се није појавио на рочишту заказаном за 24. јануар 2007. године, као и тиме што је поднео жалбу о правним питањима која није била доступна (види ст. 16. и 31. горе; види такође *Костовска против Бивше Југословенске Републике Македоније*, бр. 44353/02, став 36, од 15. јуна 2006. године); (iii) домаћи судови су, након почетног одлагања, која су такође укључивала законодавне промене у породичном праву, редовно заказивали рочишта; и (iv) чињеница да је домаћим судовима било потребно две године и седам месеци да донесу првостепену пресуду, или четири и по године да окончају поступак, није покренула никакво питање у погледу наводне повреде права на суђење у разумном року, посебно имајући у виду да је отац у међувремену имао редовне контакте са сином и да је на крају омогућено ноћење детета и контакт са подносиоцем представке током распуста.

РЕЛЕВАНТНИ ПРАВНИ ОКВИР И ПРАКСА

I. РЕЛЕВАНТНЕ ОДРЕДБЕ У ВЕЗИ СА СПОРОВИМА О СТАРАТЕЉСТВУ И ИЗДРЖАВАЊУ ДЕТЕТА

61. Чланови 310б, 390. и 391. Закона о браку и породичним односима (објављеног у „Службеном гласнику Социјалистичке Републике Србије” – СГ СРС – бр. 22/80, 24/84 и 11/88; и „Службеном гласнику Републике Србије” – „СГ РС” – бр. 22/93, 25/93, 35/94, 46/95 и 29/01), који је био на снази у време када је подносилац представке покренуо брачни поступак, налажу да сви спорови везани за издржавање и поступци извршења старатељства над децом морају бити решавани по хитном поступку.

62. Породични закон (објављен у „Службеном гласнику РС”, број 18/05) је ступио на снагу 1. јула 2005. године у погледу већине његових чланова, и тиме ставио ван снаге поменути Закон о браку и породичним односима (види, на пример, став 63. у наставку). Члан 204. је прописивао да суд мора хитно решавати све породичне спорове у којима су умешана деца или родитељи који су вршили родитељско право. Прво рочиште је требало заказати у року од петнаест дана од покретања поступка. Првостепени судови су морали да окончају поступак након највише два рочишта, док су другостепени судови морали да одлучују о жалбама у року од тридесет дана.

63. Члан 203. ст. 1. до 3. Породичног закона, који је изузетно ступио на снагу 1. јула 2006. године у вези са чланом 363, је прописивао да у поступку у вези са породичним односима у првом степену суди веће састављено од једног судије, који има посебна знања из области права детета, и двоје судија поротника, који се бирају из редова стручних лица са искуством у раду са децом и младима.

64. Члан 230. је прописивао обавезан поступак посредовања и мирења који је морао да се води упоредо са поступком развода брака уколико исти није покренут споразумним договором између брачних партнера. Овај поступак је морао бити спроведен уз стручну помоћ Центра за социјални рад. Такође, орган коме је поверен поступак посредовања био је дужан да спроведе поступак мирења у року од два месеца од дана покретања поступка.

65. Чланом 266. став 1. и чланом 270. је прописано да су судови у свим споровима који се тичу заштите права детета, као и у споровима за вршење или лишење родитељског права, увек морали да се воде најбољим интересом детета и да су били у обавези, пре доношења одлуке, да затраже налаз и стручна мишљења центара за социјални рад, породичних саветовалишта или других установа специјализованих за посредовање у породичним односима.

66. Чланом 280. истог закона су све радње везане за спор за издржавање дефинисане као „нарочито хитне”. Прво рочиште је требало заказати у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суду, док су другостепени судови морали да донесу одлуку о жалбама у року од петнаест дана.

II. ПОСТУПАК ПО УСТАВНОЈ ЖАЛБИ

67. Устав Републике Србије (објављен у „Службеном гласнику РС”, број 98/06) је ступио на снагу 8. новембра 2006. године. Уставни суд одбија надлежност *ratione temporis* да одлучује о уставним жалбама које се тичу одлука и/или радњи које су настале пре тог датума (видети ставове Уставног суда у поступку испитивања и

одлучивања по уставној жалби који се односе на поступак претходног испитивања уставне жалбе, усвојене 30. октобра 2008. године и 2. априла 2009. године).

68. Члан 32. став 1. утврђује, између осталог, право на суђење у разумном року. Устав не садржи никакву одредбу везану за право на поштовање породичног живота која би одговарала члану 8. Конвенције. Чланом 65. се гарантује да родитељи имају право и дужност да издржавају, васпитавају и образују своју децу, и да су у томе равноправни.

ПРАВО

I. НАВОДНА ПОВРЕДА ЧЛАНА 8. КОНВЕНЦИЈЕ

69. Подносилац представке се притуживао на основу члана 6. став 1. Конвенције да је, услед прекомерног трајања поступка пред домаћим судовима у вези са договором о његовом контакту са дететом и свеукупног недостатка пажње од стране домаћих органа, неколико година био лишен могућности да, као родитељ који не живи у истој кући са дететом, проведе продужено и квалитетније време са сином и да може ефективно да остварује своје родитељско право.

70. Суд сматра да се главно правно питање покренуто у представи тиче немогућности подносиоца представке да оствари продужени контакт са својим сином током дужег временског периода, односно његовог права на поштовање његовог породичног живота. Суд стога сматра, будући да је господар карактеризације која се у праву даје чињеницама предмета (види *Радомиља и други против Хрватске* [ВВ], бр. 37685/10 и 22768/12, ст. 114–15, од 20. марта 2018. године), да се питања покренута у жалби подносиоца представке према члану 6. став 1. углавном разматрају на основу члана 8. Конвенције, с обзиром на позитивне и процедуралне обавезе државе у сфери породичног живота (види, *mutatis mutandis*, *Siß против Немачке*, број 40324/98, став 110, од 10. новембра 2005. године; *Diamante и Pelliccioni против Сан Марина*, број 32250/08, ст. 150–51, од 27. септембра 2011. године; *S.I. против Словеније*, број 45082/05, став 56. од 13. октобра 2011. године; и *Миловановић против Србије*, број 56065/10, став 92. од 8. октобра 2019. године, са даљим референцама), чији релевантни део гласи:

Члан 8.

„1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота ...

2. Јавне власти се неће мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву ... ради заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.”

А. Допуштеност

1. Усклађеност са правилом рока од шест месеци

71. Влада је навела да жалбу подносиоца представке треба одбацити због непоштовања правила рока од шест месеци. Позивајући се на пресуду *Gobec против Словеније* (број 7233/04, ст. 109–11, од 3. октобра 2013. године), она је позвала Суд да одвојено испита различите притужбе подносиоца представке. Према мишљењу Владе, подносилац представке није успео да изнесе свој случај Суду у року од шест месеци, који је почео да тече од дана када је подносилац представке сазнао, или је требало да постане свестан, да су релевантни делови пресуда судова у вези са његовим притужбама постале правоснажне и извршне. Конкретно, релевантни део одлуке суда од 13. јуна 2007. године, у вези са захтевом подносиоца представке за ноћење детета, је наводно постао правоснажан 29. октобра 2007. године, пошто је само тужена затражила додатни правни лек, док је подносилац представке имао користи од таквог вида контакта са дететом од 3. новембра 2007. године (види став 39. горе). Штавише, о молби подносиоца представке за контакт са дететом током распуста је одлучено пресудом од 3. фебруара 2009. године, која је одмах постала правоснажна (види став 56. горе), јер је подносилац представке такође провео део летњег и зимског распуста са својим сином у августу 2008. године и јануару 2009. године (види ст. 50. и 54. горе). Влада је даље оспорила релевантност одлуке Уставног суда у погледу рачунања рока, јер конкретан предмет пред њим није разматран са становишта члана 8. Конвенције. Узимајући у обзир да је представка поднета 26. децембра 2011. године, Влада је позвала Суд да ову представку прогласи неприхватљивом као неблаговремену.

72. Подносилац представке није пружио никакав коментар као одговор на приговор Владе.

73. Имајући у виду циљ правила рока од шест месеци и релевантне опште принципе (видети, на пример, *Sabri Güneş против Турске* [ВВ], број 27396/06, ст. 48–49, од 29. јуна 2012. године), Суд сматра да конкретан предмет не поставља никакво питање у вези са кашњењем при подношењу представке. Ради појашњења, распоред контаката којим се регулише недељни, ноћни и празнични контакт између подносиоца представке и његовог сина утврђен је у оквиру истог парничног поступка, за разлику од случаја *Gobec* где је распоред контаката утврђен у три одвојена сета управних и парничних поступака, при чему нису била доступна никаква даља уставна средства (види случај *Gobec*, горе цитиран, став 110.). Подносилац представке је у конкретном случају искористио уставну жалбу као правни лек који је био доступан у релевантном тренутку (види *Винчић и други против Србије*, број 44698/06 и 30 других, став 51, од 1. децембра 2009. године). Суд понавља да се члан 35, став 1. не може тумачити на начин који би захтевао од подносиоца представке да поднесе притужбу пред Судом пре него што се његов став у вези са тим питањем правоснажно реши на домаћем нивоу. Имајући у виду одлуку Уставног суда од 2. новембра 2011. године, треба напоменути да је Суд испитао свеукупне чињенице и дужину главног брачног спора, не разлажући сâм брачни спор нити се позивајући на пропуст подносиоца представке да се придржава рокова утврђених у домаћем праву. Суд сматра да би у садашњим околностима било неоправдано формалистички захтевати од подносиоца представке да поднесе одвојене притужбе Уставном суду о сваком поједином делу главног поступка, а потом и Суду на начин који је предложила Влада (види, *mutatis mutandis*, предмет *Миловановић*, горе цитиран, ст. 105–07, где је Суд такође усвојио глобални приступ приликом разматрања домаћег поступка и узео у обзир свеукупне чињенице за које је сматрао да су важне за контекст и меритум у контексту континуираног неспровођења права на старатељство и права на контакт из члана 8; види такође *Шобота Гајић против Босне и Херцеговине*, број 27966/06, став 45, од 6. новембра 2007. године).

74. С обзиром на то да је коначна одлука у поступку исцрпљивања домаћих правних лекова донета 2. новембра 2011. године, а да је представка поднета 26. децембра 2011. године, Суд сходно томе одбацује приговор Владе да је представка поднета ван рока од шест месеци који је утврђен у члану 35. став 1. Конвенције.

2. Закључак

75. Суд констатује да представка није ни очигледно неоснована нити недопуштена по било ком другом основу наведеном у члану 35. Конвенције. Према томе, она се мора прогласити допуштеном.

В. Основаност

1. Поднесци странака

76. Суд констатује да се неки од аргумената страна у спору, који се позивају на члан 6. став 1, такође у суштини тичу питања покренутих према члану 8. Конвенције. Суд сматра прикладним да испита ове аргументе у контексту потоње одредбе (видети, на пример, *Kutzner против Немачке*, број 46544/99, ст. 56–57, ЕСЉП 2002-I; *V.A.M. против Србије*, број 39177/05, став 115, од 13. марта 2007. године; и *Z. против Словеније*, број 43155/05, став 130, од 30. новембра 2010. године).

(а) Поднесци подносиоца представке

77. Подносилац представке је поновио своју притужбу да му је повређено право на породични живот услед одуговлачења у брачном спору, посебно у вези са договором о контактима са његовим дететом. Он је тврдио да су, упркос заказивању 14 рочишта, домаћи органи превидели суштину спора и да нису предузели никакве кораке како би убрзали поступак који је трајао предуго. Он је појаснио да је, као последицу тога, свог сина виђао једном недељно или сваке друге недеље по пет сати у Крушевцу у периоду између 1. новембра 2004. године и 3. новембра 2007. године. Међутим, подносилац представке није могао да свог сина одведе својој кући до потоњег датума, односно током летњег распуста до 20. августа 2008. године и током зимског распуста до 24. јануара 2009. године, при чему је коначно утврђивање његових права трајало и дуже од тога.

(б) Владини поднесци

78. Влада је тврдила да подносилац представке и његов син нису били лишени „обостраног уживања родитеља и детета у заједничком друштву”, јер су имали користи од редовног недељног контакта током читавог поступка, који је чак проширен до краја поступка и на ноћење и контакт током распуста.

79. Што се тиче питања Суда о дужини поступака, Влада се првенствено позвала на налазе Уставног суда да су поступци окончани у разумном року и позвала Суд да то усвоји (види став 60. горе). Влада је тврдила да није извесно да ли је дужина поступака могла утицати на основни елемент породичног живота или су домаћи судови могли брже да одлучују. У конкретном случају је било потребно време како би се обезбедило поштовање породичног живота „при чему се [морало] водити рачуна о правичној равнотежи која се мора постићи између супротстављених интереса појединца и заједнице у целини”, и у којој држава ужива одређено поље слободне процене. У конкретном случају, поље слободне процене треба да буде одређено легитимним циљем који обавезује судове да се руководе добробити детета.

80. У складу са домаћим законом, судовима није било дозвољено да прихвате било какав договор између страна у спору за који је процењено да није у најбољем интересу детета, или да заснују своју пресуду на прихватању одрицања или поравнања између страна у спору, већ су морали да прибаве и узму у обзир вештачење. Они су тврдили да је поступак био разумно дуг, имајући у виду значајну сложеност и осетљивост предмета. Суд је морао да прибави пет извештаја о вештачењу, од којих су неки били противречни, пре него што је донео прву пресуду 2007. године, као и шести, додатни извештај о вештачењу који је био неопходан за доношење коначне пресуде у фебруару 2009. године. Док је у првом извештају о вештачењу било предложено да се дозволи ноћење детета код подносиоца представке након једногодишњег периода адаптације, у другом извештају о вештачењу су искључени дужи периоди одвајања од мајке док дете не наврши шест година. Трећи, усаглашени извештај о вештачењу је потврдио да је други извештај о вештачењу заснован на најновијим сазнањима о психичком развоју детета у стабилну личност. Одлуком да поново отвори поступак ради даљег пажљивог сагледавања свих околности, суд је наложио сачињавање два нова извештаја о вештачењу од центара за социјални рад у месту пребивалишта детета и подносиоца представке, који такође нису били противречни. Под таквим околностима, суд је морао да успостави правичну равнотежу између опречних информација датим у извештајима о вештачењу: одобрио је ноћење детета код подносиоца представке у јуну 2007. године и, иако је првобитно искључио продужени контакт током распуста, исти је одобрио чак и пре него што је дете напунило шест година.

81. Влада се даље позвала на допринос подносиоца представке одуговлачењу поступка, у великој мери због његових упорних напора да прошири своја права на контакт са дететом упркос налазима вештака, као због његових жалби у вези са издржавањем детета и одлукама у вези са трошковима. Према наводима Владе, подносилац представке је имао могућност да се сложи са извештајима о вештачењу и пресудама и затражи даља права на контакт са дететом након што дете напуни шест година. Треба обратити пажњу на његову тврдњу из новембра 2005. године, када је дете имало две године и девет месеци, у којој је сугерисао да је дете стално окружено мајком и бабом, без икаквог присуства мушкарца, и да је то већ полако утицало на његово правилно психичко сазревање (види став 14. горе). Уз такву предрасуду, било је очигледно да је његов интерес био у директној супротности и неспојив са извештајем вештака специјализованог за педијатрију и дечију неуропсихијатрију који је, на основу најновијих научних сазнања, давао већу тежину односу мајка-дете док дете не напуни шест година (види став 22. горе).

82. Према мишљењу Владе, у предметном случају се стога није радило о одуговлачењу поступка и недостатку пажње. Напротив, радило се о пажљивом понашању суда који је био довољно реактиван док је тежио легитимном циљу, и који се руководио најбољим интересима детета при спровођењу мера неопходних за успостављање правичне равнотеже између упорно изражаваних интереса подносиоца представке и супротстављених интереса заједнице. Према томе, подносилац представке није био лишен одржавања породичних веза са својим дететом, што би представљало кршење члана 8, већ је у томе био ограничен онолико колико је било неопходно за постизање легитимног циља.

2. Оцена Суда

(а) Општа начела

82. Иако је суштински циљ члана 8. заштита појединца од произвољног мешања јавних власти, постоје, поред тога, позитивне обавезе које су инхерентне за ефективно „поштовање” породичног живота (види, међу другим изворима, *Marckx против Белгије*, од 13. јуна 1979. године, став 31, Серија А број 31). У вези са обавезом државе да спроведе позитивне мере, Суд је у више наврата сматрао да члан 8. укључује право родитеља да се предузму мере у циљу њиховог поновног спајања са својом децом, као и обавезу националних власти да такве мере предузму како би олакшале таква поновна спајања (види, међу другим изворима, *Ignaccolo-Zenide против*

Румуније, број 31679/96, став 94, ЕСЈП 2000-I; *Nuutinen против Финске*, број 32842/96, став 127, ЕСЈП 2000-VIII; и *Iglesias Gil и А.У.И. против Шпаније*, број 56673/00, став 49, ЕСЈП 2003-V). Ово се такође односи и на случајеве у којима долази до покретања спорова о контакту и боравку који се тичу деце између родитеља и/или других чланова породице деце (види, на пример, *Hokkanen против Финске*, од 23. септембра 1994. године, став 55, Серија А број 299-А; види такође *Gluhaković против Хрватске*, број 21188/09, став 56, од 12. априла 2011. године).

83. У оба контекста (како у негативном тако и у позитивном) се мора водити рачуна о правичној равнотежи који се мора постићи између супротстављених интереса појединца и заједнице у целини, укључујући интересе осталих трећих страна, као и поље слободне процене које држава ужива (види *Keegan против Ирске*, од 26. маја 1994. године, став 49, Серија А број 290, и *Diamante и Pelliccioni*, цитиран горе, став 174). С једне стране, док интереси подносиоца представке да одржава редован контакт са својим дететом остају фактор у постизању равнотеже између различитих интереса у питању (види *Haase против Немачке*, број 11057/02, став 89, ЕСЈП 2004-III, и *Kutzner*, цитиран горе, став 58, као и бројне изворе који су у њима цитирани), и без обзира на његова или њена осећања према договорима о контакту са дететом, у процесу постизања равнотеже између интереса детета и интереса родитеља, примарну пажњу је потребно придати проналажењу таквих договора који су у најбољем интересу детета, и који могу, у зависности од њихове природе и озбиљности, надјачати договор постигнут између родитеља (види, на пример, *Sommerfeld против Немачке* [ВВ], бр. 31871/96, став 64, ЕСЈП 2003-VIII (изводи) и предмети наведени у њему; *Elsholz против Немачке* [ВВ], бр. 25735/94, став 50, ЕСЈП 2000-VIII; *Sahin против Немачке* [ВВ], бр. 30943/96, став 66, ЕСЈП 2003-VIII). Уопштено говорећи, интереси детета налажу да се везе детета са породицом морају одржавати, осим у случајевима када се породица показала посебно неспособном и када би контакт представљао ризик од повреде детета (види, у том смислу, *Gnahoré против Француске*, бр. 40031/98, став 59, ЕСЈП 2000-IX, и *Scozzari и Giunta против Италије* [ВВ], бр. 39221/98 и 41963/98, став 169, ЕСЈП 2000-VIII). Родитељ не може имати право према члану 8. Конвенције на предузимање мера којима би се нанела штета здрављу и развоју детета (види *Ignaccolo-Zenide*, цитиран горе, став 94, и *Nuutinen*, цитиран горе, став 128). Обавеза државних органа да предузму мере како би олакшали контакт родитеља који немају старатељство над децом након развода стога није апсолутна. Кључно питање је да ли су ти органи предузели све неопходне кораке како би олакшали контакт са децом који се разумно може захтевати у посебним околностима сваког случаја (види, *mutatis mutandis*, *Hokkanen*, цитиран горе, став 58.).

84. Поље слободне процене које се даје надлежним националним органима ће варирати у складу са природом питања и важности интереса који су у питању. Конкретно, приликом одлучивања о старатељству над децом, Суд је признао да органи власти уживају широко поље слободне процене. Међутим, потребна је строжа контрола у погледу било каквих даљих ограничења, као што су ограничења која су такви органи поставили у погледу родитељских права на приступ детету, као и у погледу било какве правне заштите осмишљене зарад обезбеђивања ефективне заштите права родитеља и деце на поштовање њиховог породичног живота (види *Elsholz против Немачке* [ВВ], број 25735/94, став 49, ЕСЈП 2000-VIII, и *Görgülü против Немачке*, бр. 74969/01, ст. 42 и 50, од 26. фебруара 2004. године).

85. Коначно, у случајевима који се тичу односа родитеља са његовим или њеним дететом, ефективно поштовање породичног живота захтева да поступак доношења одлука обезбеди неопходну заштиту интереса родитеља (види *W. против Уједињеног Краљевства*, од 8. јула 1987. године, ст. 62. и 64. у *курзиву*, серија А број 121). Јасно је да процес доношења одлука од стране локалних органа не може бити лишен утицаја на суштину одлуке, нарочито обезбеђивањем да је иста заснована на релевантним разматрањима и да није једнострана, па да стога није, нити се чини да је, произвољна. Сходно томе, Суд има право да узме у обзир тај процес како би утврдио да ли је вођен на начин који је, у свим околностима, правичан и којим се обезбеђује дужно поштовање интереса заштићених чланом 8. (види *Suur против Естоније*, број 41736/18, став 82, од 20. октобра 2020. године). Такође, потребно је показати изузетну пажњу с обзиром на ризик да проток времена може довести до *de facto* одлучивања о предмету (види *H. против Уједињеног Краљевства*, од 8. јула 1987. године, став 89, Серија А број 120, и *Diamante и Pelliccioni*, цитиран горе, став 177.). Ова последња обавеза, која је одлучујућа за процену тога да ли је предмет разматран у разумном року како се то захтева чланом 6. став 1. Конвенције, такође чини део процедуралних захтева наведених у члану 8.

(b) Примена релевантних принципа

86. Суд понавља да заједнична основа да обострано уживање родитеља и детета у међусобном друштву представља основни елемент „породичног живота” у смислу члана 8. Конвенције чак и када је однос између родитеља прекинут (види *Keegan*, цитиран горе, став 50.).

87. Што се тиче тврдње Владе да подносилац представке и његов син нису били лишени „обостраног уживања родитеља и детета у заједничком друштву” због редовног контакта током читавог поступка, Суд прихвата да се овај случај, због наведене чињенице, разликује од већине уобичајених случајева које је Суд разматрао у овом контексту, а у којима су одуговлачења поступка довела до *de facto* одлучивања о предмету (упоредити, на пример, *Томић против Србије*, број 25959/06, став 104, од 26. јуна 2007. године, пресуду *Миловановић*, цитирану горе, став 135, и *Ribić против Хрватске*, број 27148/12, ст. 92–94, од 2. априла 2015. године). Ипак, Суд сматра да су и количина и квалитет договора о контакту са дететом, укључујући ноћење детета, контакт у посебним приликама и контакт током распуста, уколико се сматра да је то у најбољем интересу детета, од велике важности у контексту позитивног контакта између родитеља који не живи са дететом и самог детета који може додатно унапредити однос како би се постигло квалитетно проведено време таквог родитеља и детета. Стога, упркос редовном контакту између подносиоца представке и његовог сина и повољном решењу спорних питања, ограничени приступ подносиоца представке његовом сину, с обзиром на недостатак контаката у погледу дететовог ноћења код оца и распуста током дужег временског периода, такође може утицати на остваривање права подносиоца представке на породични живот који је довољан како би се исходовала заштита тог права према члану 8. Конвенције (види, *mutatis mutandis*, *Improta* против Италије, број 66396/14, став 43, од 4. маја 2017. године; *Синџа* против Румуније, број 3891/19, став 43, од 18. фебруара 2020. године; и *Gluhaković* против Хрватске, цитиран горе, ст. 60. и 68.). У сваком случају, питања укључена у овај поступак су очигледно била од велике важности за подносиоца представке, док су Конвенција, као и релевантно домаће право, нарочито захтевали изузетну пажњу домаћих органа (видети *V.A.M.* против Србије, цитиран горе, став 101, и *Велков* против Србије, број 23087/07, став 85, од 19. априла 2011. године).

(i) Опште вођење поступка одлучивања

88. Суд примећује да је дете, С.П., одрасло са оба родитеља првих годину и девет месеци свог живота. Након фактичког развода брака у новембру 2004. године, чини се да су се подносилац представке и мајка детета сложили да дете настави да живи са својом мајком и да подносилац представке треба да плаћа издржавање детета и да има права на контакт са дететом, у вези са којим су утврдили распоред контаката који подносиоцу представке омогућава контакт са дететом било у суботу или недељу, у периоду између 10.30 и 15.30 часова, у родном граду сина подносиоца представке (види став 6. горе). Подносилац представке је покренуо брачни спор 8. марта 2005. године, када је дете имало две године, пружајући притом обавештење о горе наведеном договору и захтевајући шира права на контакт са дететом (види став 8. горе). Спорно питање између страна у спору је првенствено био обим договора о контакту подносиоца представке са дететом, односно да ли је контакт подносиоца представке са дететом требало да буде шири него што је договорено између страна у спору и да ли треба исти проширити и на ноћење детета код подносиоца представке и контакте са њим током распуста, укључујући и ван родног града детета. Чињеница да стране у спору нису могле да се договоре о модалитетима договора о контакту са дететом намеће властима обавезу да предузму мере за помирење супротстављених интереса страна у спору, имајући у виду најбољи интерес детета (види, уопштено, *Neulinger and Shuruk против Швајцарске* [ВВ], бр. 41615/07, став 135, ЕСЉП 2010, и *Z. против Пољске*, бр. 34694/06, став 75, од 20. априла 2010. године). Поступак је напослетку окончан 29. августа 2009. године (види став 57. горе), при чему је део поступка који се односи на жалбу у вези са правним питањима погрешно покренут и искључен (видети став 58. горе; види такође *Rezgui против Француске* (одл.) бр. 49859/99, ЕСЉП 2000-ХИ и *Kostovska против Бивше Југословенске Републике Македоније*, бр. 44353/02, став 36, од 15. јуна 2006. године). Дакле, они су трајали око четири године и шест месеци на два нивоа надлежности, од којих је период од четири године релевантан у контексту права на породични живот.

89. Може се сматрати да спорни поступак укључује само одређени степен сложености због уобичајене осетљиве природе питања у вези са старатељством над децом и правима на контакт, укључујући, у овом случају, млад узраст детета и чињеницу да је подносилац представке живео у другом граду. Суд, међутим, не може подржати налаз Уставног суда и тврдње Владе да се овај случај треба сматрати посебно сложеним. Он није укључивао

жестоко вођен спор око старатељства над дететом, који укључује питања као што су потреба да се успостави поновни контакт са дететом услед последица раздвајања или прекинуте везе, крхко психолошко стање детета, синдром отуђења од родитеља, отуђеност или континуирано ометање извршења судских налога од стране родитеља. Одуговлачење поступка се не може приписати ниједној од страна у спору, које су поступиле са дужном пажњом без ометања поступка, са изузетком кашњења узрокованог одлагањем рочишта заказаног за 24. јануар 2007. године (види став 31. горе). Супротно тврдњи Владе да је понашање подносиоца представке ометало брже окончање поступка, Суд налази да је подносилац представке уложио све разумне напоре како би убрзао поступак тако што је у више наврата подносио захтеве за његово убрзање и благовремено предузимао процесне кораке, посебно узимајући у обзир чињеницу да су подносилац представке и његов адвокат редовно долазили на рочишта из другог града удаљеног 300 km. Суд сматра да се основни разлози за одуговлачење поступка углавном могу приписати поступању правосудних органа, који, упркос заказивању већег броја рочишта и прибављању шест извештаја о вештачењу, нису показали дужну пажњу у погледу суштине спора и његовог значаја за подносиоца представке.

90. Што се тиче ревности суда у организацији поступка одлучивања, прво, док се првостепени суд не може сматрати одговорним за време посвећено посредовању, то се не може сматрати прихватљивим, имајући у виду и домаће стандарде (види ст. 62–63. горе), према којима се прво рочиште заказује осам месеци од дана покретања тужбе, након чега би се тек онда од социјалних служби затражиле неопходне информације, као и да се одржи само једно додатно рочиште у току прве године (види ст. 13. и 18. изнад). Друго, Суд мора нагласити да треба избегавати, у мери у којој је то могуће, да четири различитих председавајућих судија буду пребачени у веће приликом одређивања права на старатељство и контакт са дететом, како би се избегао губитак континуитета, чак и уз разумевање да судија умешан у посредовање не може накнадно учествовати у предмету. Треће, уместо да суд темељно припреми свако рочиште како би обезбедио брзо окончање поступка, треба напоменути да је неколико рочишта одложено из разлога који су се углавном односили на недостатак унутрашње организације надлежних органа (види ст. 19, 21. и 35 горе), а неколико заказаних рочишта је трајало врло кратко и након неколико минута одложено, без постизања икаквог напретка у предмету (види ст. 18, 24, 26. и 46. горе). Четврто, стране у спору су саслушане два пута у четири године; било је потребно годину и три месеца да се стране у спору први пут саслушају у мају 2006. године, и још девет месеци да буду саслушане по други пут 7. фебруара 2007. године (види ст. 13. и 32. горе). Први вештак је саслушан шест месеци након што је поднела свој извештај о вештачењу (види став 13. горе), док у међувремену нису предузете никакве мере у вези са њеним извештајем. Такође, чини се да суд није имао, или није користио, инструменте како би обезбедио дисциплину у погледу сопствених временских рокова постављених за вештаке ангажоване у оквиру поступка (види ст. 25. и 35. горе). Пето, и прилично важно, Суд примећује неколико неприхватљиво дугих кашњења у погледу преноса списка предмета између домаћих судова и уручивања одлука странама у спору у тако хитном предмету (види ст. 41. и 52. горе). Чини се да оригинали списка предмета у домаћем систему круже између различитих нивоа надлежности, што је такође блокирало напредовање предмета у погледу неоспорених захтева у трећем степену. Нарочито је била потребна већа ревност у доношењу одлуке која утиче на права загарантована чланом 8. Конвенције.

(ii) Процес доношења одлука о праву на контакт са дететом

91. Суд на почетку напомиње да није његова улога да замени националне власти у процени модалитета, регуларности или трајања договора о контакту са дететом у различитим развојним фазама, нити оптималног узраста малог детета од којег ноћење или боравак током распуста може бити могућ код родитеља који не живи са дететом.

92. Осврћући се на питање утицаја дуготрајног поступка на постепено проширење права на контакт подносиоца представке са дететом, подносилац представке се жалио да, упркос редовном дневном контакту, две и по године није имао користи од мере којом се дозвољава ноћење детета, као и готово четири године од контакта са дететом током распуста. Суд сматра прихватљивим да у одређеним случајевима, у зависности од узраста детета, учешћа родитеља и постојања сигурне везе између њих, свако успостављање или повећање контакта треба бити постепено, уз континуирану пажњу у погледу добробити детета. Суд примећује да способност подносиоца представке, његова видљива заинтересованост и висока мотивација и посвећеност одржавању правилног и трајног висококвалитетног односа са својим дететом, колико је то било могуће с обзиром на удаљеност на којој су живели једно од другог, нису били спорни од почетка овог поступка. Упркос одређеним разликама у

мишљењима о модалитетима договора о контакту подносиоца представке са дететом, а нарочито у погледу ноћења детета, ниједан од извештаја о вештачењу није указивао на то да би контакт између детета и подносиоца представке уопште представљао ризик по добробит детета или да би озбиљно пореметио дететову емоционалну и психолошку равнотежу (упореди са *Suur*, цитиран горе, ст. 95–97.). У таквим околностима, од државних органа се очекује да делују на начин који је осмишљен тако да омогући редовно одржавање и развој веза, личних односа и директних контаката, осим уколико се одлука о одбијању одређених врста контакта може сматрати донесеном у интересу детета (види *Sommerfeld*, цитиран горе, ст. 64–65, и *Busceti против Италије*, бр. 29569/95, став 55, ЕСЉП 1999-VI). Суд ће стога проценити да ли су надлежни органи прописно и ревносно узели у обзир легитимни интерес подносиоца представке да развије везу са његовим дететом, као и дугорочни интерес потоњег у истом смислу (види *Görgülü*, цитиран горе, став 46.).

93. Суд прихвата да је обим неслагања између прва два извештаја о вештачењу можда оставио домаћи суд, који је сматрао да су неодређени, донекле збуњен у погледу примене њихових налаза. Констатује се да је у децембру 2005. године први вештак саветовао веома честе целодневне контакте између подносиоца представке и детета, уз само спорадична ноћења, такође сугеришући да се обимнији договори о контакту са дететом обично могу сматрати прикладним након једногодишњег периода адаптације детета (види став 16. горе). Влада није доставила никакве информације, нити се у списима предмета налазе информације које би показале да су надлежни органи, у међувремену или касније, предузели мере за праћење свакодневног контакта. Седам месеци касније, други вештак је саветовао да не треба вршити притисак на дете да буде одвојено од мајке преко ноћи док исто не наврши шест година, већ да може са подносиоцем представке проводити само неколико сати током једног дана сваког викенда, при чему се овај налаз превасходно ослања на општој анализи односа између детета и родитеља, нејасном тумачењу најновијих научних сазнања и рутини одласка детета на спавање у присуству мајке (види став 22. горе).

94. Упркос таквим различитим мишљењима двоје вештака, нови председавајући судија је од њих затражио да покушају да направе усаглашен извештај о вештачењу у року од десет дана (види тачку 24. горе). У веома кратком трећем заједничком извештају о вештачењу који је поднет два месеца касније (види став 25. горе), двоје вештака је препоручило да се започне са дневним контактом током три суботе месечно, док се старосна доб од шест година може узети као доб у којој би даљи продужени контакт са оцем могао бити предвиђен, уопштено се позивајући на „најновија научна сазнања” и ризик од појаве могућег психичког напрезања, немира и емоционалних поремећаја, као што су стрепња, страх или чак паника, који би могли бити испољени од стране детета у случају двадесетчетворочасовног одвајања детета од мајке ради обезбеђења ноћења код оца пре наведеног узраста.

95. Након ова три извештаја о вештачењу, с обзиром на то да власти још увек нису предузеле конкретне мере како би регулисале његова права на контакт са дететом током годину и по дана у току поступка, остављајући модалитете договора о контакту на мајци детета (види, *mutatis mutandis*, *Improta против Италије*, цитиран горе, став 51.), подносилац представке је у августу 2006. године поднео молбу за доношење привремене мере у погледу одобравања недељног дневног контакта са дететом и месечног ноћења детета код њега. Привременом мером од 1. септембра 2006. године, унапред договорени распоред о контакту са дететом је сведен на наизменичне суботе, како би се начелно омогућило да оба родитеља могу провести једнак број субота са дететом (види став 28. горе), без икаквог позивања на најбољи интерес детета и без обзира на привремене договоре страна у спору, и препоруку вештака да подносилац представке и његов син у почетку имају редовне и веома честе контакте током дана уместо ноћења.

96. Поред тога, суд је том привременом мером одбио да одлучи о захтеву за ноћење детета, сматрајући то главним спорним питањем. Иако признаје да одлука о ноћењу у случају малог детета захтева пажљиву припрему, Суд констатује да, према домаћем закону, обим привремених мера у брачном спору може одговарати обиму главног тужбеног захтева који је поднео подносилац таквог захтева. Иако је одбијање потоњег поништено од стране вишег суда у новембру 2006. године (види став 29. горе) који је наложио нижем суду да на крају одлучи о молби, на овај или онај начин, првостепени суд није донео одлуку о ноћењу детета за још осам месеци, до изрицања пресуде 13. јуна 2007. године, када је дете имало четири године и четири месеца. Подносилац представке је почео да користи одобрено ноћење два пута месечно (као и још једну дневну посету) скоро пет месеци касније, од 3. новембра 2007. године (види ст. 36. и 39. горе).

97. Штавише, истом пресудом, занемарујући две новопружене позитивне оцене односа између подносиоца представке и његовог сина са јасним одобрењем контакта током распуста (види ст. 34–35. горе), првостепени суд је, у једној изреци, одбацио као неоправдану молбу подносиоца представке да проведе неко време са својим дететом током распуста и у посебним приликама. У периоду од побијања оспореног дела пресуде у октобру 2007. до јануара 2009. године, првостепени суд се бавио само молбама за доношење привремених мера у вези са контактом подносиоца представке са дететом током распуста (види ст. 43–56. горе). Упркос неколико позитивних извештаја о вештачењу, суд је у децембру 2007. године одбио другу молбу подносиоца представке за доношење привремене мере само на основу тога да непоправљива штета не би наступила по подносиоца представке и његовог сина уколико не би били у контакту током распуста с обзиром на права на продужене и редовне контакте одобрена пресудом из јуна 2007. године (види став 46. горе), уместо да испита главно питање да ли би такав контакт био у интересу детета, а нарочито да ли би контакт узроковао било какав психолошки притисак на дете, или би, напротив, био на добробит детета.

98. Све горе наведене побијане пресуде првостепеног суда су, додуше, побијене од стране вишег степена и подносилац представке је, захваљујући накнадним привременим мерама, могао да проведе десет дана током лета и седам дана током зимског распуста са својим сином у августу 2008. године. и у јануару 2009. године (види ст. 50. и 54. горе). Ипак, Суд сматра да су побијене пресуде, без одговарајуће процене доказа и образложења (види, *mutatis mutandis*, *Анђелковић против Србије*, број 1401/08, став 27, од 9. априла 2013. године), такође непотребно продужавале већ дуготрајан поступак. Исто тако, пресудом жалбеног суда о одлукама о привременим мерама у жалбеном поступку је експлицитно критикован недостатак образложења и/или њихов одуговлачећи карактер у околностима случаја, док је првостепеном суду наложено да одмах одлучи о основаности молбе за контакт са дететом током распуста, уместо да одговара на молбе за доношење привремених мера по њиховом подношењу (види ст. 48. и 55. горе).

99. На крају је првостепеном суду било потребно укупно четири године трајања парничног поступка како би донео повољну коначну одлуку, у фебруару 2009. године, о овом делу тужбеног захтева подносиоца представке, односно на основу мирне нагодбе страна у спору која је постигнута ван судског поступка (види став 56. горе). Син подносиоца представке је имао шест година у предметно време. Чини се да су права на контакт са дететом спроведена како је договорено.

(iii) Закључак

100. Имајући у виду ове налазе и без потцењивања осетљивости питања добробити детета у младом и рањивом узрасту, посебно на самом почетку предметног случаја, Суд није уверен, како је Влада тврдила, да је одлучивање о правима на контакт подносиоца представке, које је трајало око четири године на два нивоа надлежности, било неопходно како би се добили објективни елементи предмета и да је прихватљиво с обзиром на разлоге за то (упоредити са случајем *Nuutinen*, цитиран горе, став 110.). Штавише, домаћи органи нису успели да у периоду од неколико година ураде све што је било у њиховој моћи, и што се од њих разумно могло очекивати, како би узели у обзир легитимни интерес подносиоца представке да развије и одржи везу са својим дететом, као и дугорочни интерес детета са истим учинком (види, *mutatis mutandis*, случај *Görgülü*, цитиран горе, став 46.), не позивајући се у пракси на било какве изузетне околности које би обимнији распоред контаката учиниле непожељним или на други начин супротстављеним најбољим интересима детета.

101. Сходно томе, Суд утврђује да је дошло до повреде члана 8. Конвенције.

II. ПРИМЕНА ЧЛАНА 41. КОНВЕНЦИЈЕ

102. Члан 41. Конвенције гласи:

„Када Суд утврди прекршај Конвенције или протокола уз њу, а унутрашње право Високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној страни.”

A. Штета

103. Подносилац представке је тражио износ од 5,000 евра (EUR) на име претрпљене нематеријалне штете.

104. Влада је оспорила овај захтев. Она је тврдила да би, уколико би Суд утврдио повреду Конвенције, такав налаз представљао довољно правично задовољење. Алтернативно, она је навела да свака досуђена финансијска надокнада треба да буде у складу са сопственом судском праксом Суда у другим сличним случајевима.

105. Суд не види разлога да сумња у то да је подносилац представке претрпео узнемиреност због тога што му нису додељена шира права на контакт са својим сином током дужег временског периода, због чега сâмо утврђивање повреде не би представљао довољно правично задовољење у погледу члана 41.

106. Имајући у виду горе наведено и на основу правичности, како се захтева чланом 41, Суд подносиоцу представке додељује износ од EUR 4.000 по овом основу, као и било који порез који се може наплатити.

В. Трошкови и издаци

107. Подносилац представке је такође тражио износ од укупно RSD 348.120 (око EUR 3.014) на име трошкова и издатака насталих пред домаћим судовима, укључујући и по основу уставне жалбе, као и износ од EUR 685 на име трошкова насталих пред судом. С тим у вези, његов адвокат је пружио на увид детаљан прорачун.

108. Влада је оспорила овај захтев.

109. Према судској пракси Суда, подносилац представке има право на повраћај трошкова и издатака само у оној мери у којој је доказано да су стварно и нужно настали и да су разумни у погледу њиховог квантитета. Имајући у виду све информације које поседује као и горенаведене критеријуме, Суд сматра разумним да подносиоцу представке додели износ од EUR 3.500 на име трошкова по свим тачкама, као и било који порез који му се може наплатити.

С. Затезна камата

110. Суд сматра да је примерено да затезна камата буде заснована на најнижој каматној стопи Европске централне банке уз додатак од три процентна поена.

ИЗ ТИХ РАЗЛОГА, СУД, ЈЕДНОГЛАСНО,

1. Проглашава представку прихватљивом;

2. Утврђује да је дошло до повреде члана 8. Конвенције;

3. Утврђује

(а) да Тужена држава мора да исплати подносиоцу представке, у року од три месеца од дана када ова пресуда постане правоснажна у складу са чланом 44. став 2. Конвенције, следеће износе које треба претворити у националну валуту Тужене по стопи која се примењује на дан поравнања:

(i) EUR 4,000 (четири хиљаде евра), као и било који порез који се може наплатити у погледу нематеријалне штете;

(ii) EUR 3.500 (речима: три хиљаде и пет стотина евра), као и било који порез који се може наплатити подносиоцу представке у вези са овим износом у погледу трошкова и издатака;

(б) да, од истека наведених три месеца до измирења, треба исплатити обичну камату на горе наведене износе по затезној каматној стопи која је једнака најнижој каматној стопи Европске централне банке током периода неиспуњавања обавеза, уз додатак од три процентна поена;

4. Одбацује преостали део захтева подносиоца представке за правичним задовољењем.

Састављено на енглеском језику и достављено у писаној форми дана 20. септембра 2022. године, у складу са правилом 77. ст. 2. и 3. Пословника Суда.

Hasan Bakirci

Секретар

Jon Fridrik Kjølbro

председник